

Parbın-xemcik kozuununun Ergi-parlykta ARN № 7 yurynde bilet soluushkununun azyly

Parbın-xemcik kozuununun Ergi-parlykta namnyñ №7 yuryndy kızıynnerinñ biledin solun azyly tugajynda nam kozkomunun murnundan parbı surgacılary cordum. 4 ajnyñ 20-den 28-ke cedir pir tugaarın toostubus.

Xamıktın murnunda yurnyn erengej azyly-agıjnyñ pıjaldın xınaan. Uk xınaldaññ tuzunda yur polza, murnundan tura tıkkapeletkenip, pizik tanzı xamık cyuylın tus-tus aaj-aajy-pile papkalap emgelep-sekselep alğan poldu. Ol cınyñ xaraazyl t erge, janvarda poor eriken ARN TK-nıñ 4 tugaar plenumunın ajıtyşkınyñ pottandırar teeş, nam kozkomundan kaaş udaa şıdabılyq eşterni yndıryp, yurnyn pizik tanzıynga cedir-le xol kirip tuzalazır, pottuq ajıtyşkınyñ perip turganında polgaş iji talazında yurnyn emge turgazı eş Öktek-ool polza, nam kozkomunın plenumunın kezigyny polgaş Xendelen sumuzu kizi cybe, onu kozkomdan 35 cıldın 12 ajnyñ yjezinde Parlykta №7 yurnyn turgazınga tuzaar corutkan, eş Öktek-ool po kiska yje iştinde tus yurnyn azylyñ tıkkasajzıradır alğan tur.

Bıdıq polza-taa, yurnyn murnukku ergi targalarññ yjezinde kılır kyysettıñmeen cetpes tuduu cyulderi am-taa arttır kılğan xeeer tur. Cyl teerge, eleen kaaş cıldın iştinde yur targalap turgan eş Sajaan kılır turgan tanzı-xaraa materialın keryp kerge, cer-le cangıs-taa kizi parımdalap koor cybe cok, pezin-cadaardı pizikterinñ xoolgazyñ-taa arttırır albaan, xuralga kelgen kezigynnerin temdeqlep turgan cyul cangıs-taa cok. Moon xaraazı-pile kezigynnerin murnukku pıjaldın tanır alıñ koncuq perge tur. Oon angıda, pir-le koncuq kattişnıcy cetpes azyly polza: xamık kezigynnerinñ anket-pyrytkelin polgaş biletterin karandaş-pile koncuq pagaj pizeen polgaş urgulajyña caraalap cılgap turgaz maşpak kara cybe kılır kaan. Pygy kezigynnerinñ biledinde xolunıñ yzyun cıraan cangıs-taa kezigyn cok, paza yur targazı camdık kezigynnerinñ tadıwıñ xavırır algaş, adın polgaş tanmazın paşır perween polur tur. Camdıkta salır turgan cyul par polza-taa, coguor salzın teeş peletker kaan curumnuq cerinde pizıween polur tur.

Xamık kezigynnerinñ kezigynge kirgen cılyñ pyrytkelinge pizirde şuptu 1932 cılda kirgen ter pizip kaan, biletterinde koor-

ge, şuptu oon eşke polur, kezigynnyñ podundan ajıtyr koorge, paza pir eşke cıl cugaalaar tur. Eş Sajaadan ajıtyrarga, „bilet tıpsır turgan cılyñ parımdalaş-la ıñcaar pizipken meen paşgınyñ cyu teer poor-lan“ ter xarıllyp olurar. Manaa camdık cizıkten kergyzerge, Torzu ter kiziniñ biledinde tereen cıly 193 cıl, am moon xarıl kaaş ewes ter podar kerge, 1743 xarılq arpaar, paza biledinde 1928 cılda namga kirgen ter pizeen, podundan ajıtyrarga, „xarıl 1927 cılda kirgen poor-men on“ ter xarıllyp olurar tur.

Camdık kezigynner biledin koncuq paakka edilep, iştı, taştında san podar şokkarlap kaan coruur tur. Onu cyge ıncap aldyñ teerge, „yur sekreteri turgan eş Appanak tadıwı xavırır a ırda ijkı-pe, azy kiziniñ tereen cılyñ tıbarda bilet taştınga podaj peer kizi cybe-ijn“ ter xarıllylaar turlar. Bilet paakka edileer tugajynda pir cizek kergyzet tur: nam kezigyny Kyskezek aştıktyñ biledinin taştında puduk-pile „Sagan-cygyrtty“ ter koncuq todargaj pizip kaan poldu. Onu cyge ıncap pizidin ter ajıtyrarga, „cyree aarıl kizi oorlap algaş ıncap kaan coraan“ ter xarıllyp olurar.

Po polza, camdık cizekter tur. Oon-taa eşke anket-pyrytkel, bilet paakka edileer coruktur ol yurnyn kezigynnerinde koncuq korej.

Myn yur xural-suqlaany kılır, toktal yndıryp turganññ salı koreje-le. Bıdıq polza-taa, onu xerek kırınga pottandırar turar xovar, toktal piziri ewin ertir erengej, cizeeleerge, 4 tugaar plenumdan pir pizik pılır nam kezigyny 2 pizik pıbes kizini eşetsin teen ajıtyşkınyñ eleen ertı-le pygy kezigyn xuralınga cugaalazır toktal yndırges, kyyssedirin yurge taqzır ter kaan xirede, po xynge cedir cangıs-taa azyly kılbaan polur tur. Cer-le cangıs ol-taa ewes, ındıq cizektiñ erengejı-pile yurge taqzır ter kaan, alyzında parbı kımdan-taa negeer eezi tıwıwajyñ xej xoozun cıdır kılır cybe kıl korej tur.

Tus yurnyn kezigynnerinde xej niittin taalgalyq azyly cer-le cok, cyq-le yur, sumu targalar cizektiñ 4-5 kizide-le emge xajaa cok xej azyly tarırlatkan polur dan paşka, eşke kezigynnerinde cyu-taa cok, cyq-le aragalaarnga-la cör coruur kezigynner par. Tus-tus kezigynneringe azyly taaspaanñ xaraazı-pile cıl turguzunda cangıs xana solunu pezin-

yndıryp cadaany kóstyp tur ewespe, cyl teerge, yurnyn canında „Taraalan-pis“ ter xana solunu par. Ol solunnu sumunın tıynden ırak cerde curttar cıdar cangıs Şirinde najıtar kaan, anaa material-taa pizip peer kizi cok, eşke tuzalazır-taa kizi cok, ıncangas ol solun 36 cılda cangıs-taa yñmeen, yur targazı Şirinin cetpes azyly ter şygyñcilep olurar tur. Ol ındıq ewes, xejden kırışpes polza, cangıs Şirin kancaar poor. Uzuru polza, yurden xamık kezigynnerinñ kyzyn tarışlyr xıwıar alğan negeer kyyssedip turar uzurluq-ıjkı. Ol talazında yurnyn azyly cetpes.

Yurnyn pir-le cetpes pılıp ar turar cybezi polza, kezigyn kırıip alırdı şınarñ ekki parımdalabas, kırırin kyzeeñ-ne kizi polza, kırıip ar turar teer podar pışkaş tur. En ılangıja anıjaktar polza, ıjaap-la namga kırıri alban cybe ter, cer-le xınalda cok tuzal jozuzu-pile kırıip ar turar cyul cybe par, cizee: orta xınalda kılır corumda, Ak-xemde anıjaktarññ №23 yurynden №2 pizik-pile anıjaktar kezigyny Syır-ooldu nam kezigyn-ce şıctıwı ter, ol kezigyn cangıs-taa ergyidel pizik kırıbejin turda paraan ışkaş şıut tanzılap peripken polur tur.

Po polza, koncuq soora pılışkın tur, cyge teerge, areve polza, podunun en teere peletkeen idepkejiñlerin namga idip yndıryp perip turar şın tur, ındıq polza-taa, ystynde kergysken ışkaş nam-ce pizik-pile şıut tuzaar turar ewes, arevenin iştıngie polbaazır alğan tus-tus kezigynner namga kırıkseen polza, podunun pıdırıñşın kırıip tilep turgaz kırıip alıñ oralda ıur uzurluq, nam polza, şılgap turgaz kezigynge alır, albaazın podula pılır polgaş.

Bilet soluur tugajynda tus-tus kezigynnerinñ xınap tooskanı:

Yurnyn pygy kezigyny 75 kizi. Oon iştinden 50 kizi caa bilet alır, 4 kezigyny oralakça tyzyrgen, 3 kezigyn oralakça xeeer artkan, 2 kezigyn eşke cıldagaandan xınaar komiska tıwarışpıñ parıgan, 16 kezigynge caa bilet şıut tıwıspas. Po 16 kizi polza, kaaş cılda xuralın yzer, urgulajynda-la pizik yzyk cer-le pıbes, pottar namdan ynerin kyzep tilep turar poğaz namnyñ temir ışkaş curumun kancap-taa kadıq tudır şıdabas teeş komistardan caa bilet tıwıspazınga sanaan.

Surgakş Syryn.

Parbın-xemcik kozuununun Xel sumuzunda ARN 11 tugaar yurnyn bilet soluushkununun azyly 4 ajnyñ 28-te toozulgan.

Pir tugaarında 34-35-36 cıldarda tus yurnyn corudup kelgen azyly polgaş ıstıkkı azylyñ xınaan. Yurnyn azylynda cedilgelıq cyulder ewes polgan. 100 xire kezigynnyñ maş 34 cılda 5653 paş turgaz, 35 cılda 6992 paş cetgen, nemeşkeni 1339 paş. Erttem kultur talazı-pile 100 xire kiziden 8-le kizi pizik pıbes polgan. Po cılyñ 180 azyly kezek paralga cagılgaş.

Tus yurnyn cıl-cılda corudup kelgen ıstıkkı azyly-agıjynda cetpes cyulder koncuq xej polgan. Pyrytkel, yngen, kirgen pizik, tanzı-xaraa cyulderi emge-sekse cok, xoluşkak, sandargaj polgan. Camdık toktalardıñ pizip turgan erengej, camdık kezigynnerinñ pyrytkelin puduk cok karandaş-pile palalcak kılır pizip turgan. Surgakşlap kelgen nam komiz eş Todaşaj po cyulderin tus-tus ılgap, koncuq taarştyr aajlap kaktep perdi.

Kezigynnerinñ xej niittinñ massalyq organizastarññ kezigyninde kırıip turar:

1) Areve kezigyninde . . . 17
2) Profes 2
3) Kooperas 100
4) OKTE 37
5) RTO 15

Oon ıñaj nam, areve, cazakagırga, OKTE, RTO, koop pol-

Pii-xem kozuununga po eriken kızıñ xar uluq polgañ-pile 1936 cıldın casık tarılgazınga Turan, Öek, Tarlaq, Aa-söet ter cerler polgaş Öek, Tarlaq, Sesserliq sumularıñ maj ajnyñ 10-13 xynnerinde xowular-ce ynyptıler.

Arat conga idegeerim polza, po cılyñ tarılgaga egeleeni oraj polza-taa, erestiq şalıptıq şımeeş, ertte toozarın kizar polgaş ynyzyn saşzıradır, sugat-pile eş şaanda xandır turgaz arıñ taraa alıñ kizar xerek.

1936 cılda tarılgan şolyn respublikın iştıngie 10% eştyrer teen cazaktıñ şııptirin utkup kyy-

gaş eşke-taa organizastarññ azylynda kırıip turar kezigynner 21. Moon kerge, mıncı xire kezigyn cılyñ niittin azylynga kırıip turar koncuq ewes tur. Kezigyn kizi polza, pir-le xyleelgelıq coruur polgaş.

Am pizik pıbes kezigyn 8 ajnyñ 1-ge cedir nomcup turar kılır, 10 ajga cedir şıut pizip-ter kılır eşetirin taaskan. ARN TK-nıñ 4 tugaar plenumunın ajıtyşkınyñ jozugaar pizik pıbes pıjaldı uzuikaar tugajynda, pir kezigyn 3 pizik pıbes kizini 7 ajnyñ 1-ge cedir eşetirin xyleenip alğan.

Kezigynnerinñ şınar pıjaldın xınaaş, 91 kezigynge caa biletı tıpsır teen. Camdık idepkej kicceeli cok, 2-3 cılda xuralga kelnes, aas-tyl, calcık-puzuk kılır, erttem-pilin eşyledirin podabas, yurnyn paştalgazın toobas 8 kizige bilet tıwıspas polgan. 3 kizi oralakş xıuduzu-pile xeeer artkan, oon ıñaj 25 cılda namga kirgen Cambal polza, mıncaga cedir nam kezigynzybes, turazı uluq, biledin uruqlarınga ojnadır, monu parımdalaş Cambal cingineden oralakça padırgan.

Cetpes azylyñ moon songaar cedişkınnıq kyyssediringe, ılağıja namnyñ ıstıkkı azyly agıjñ emgelep corudarınga po bilet soluushkunun azyly tıkkı uluq uzur-tuzalıq poldu.

Tandaa, Tilgısek.

seyir tugajynda, p/c. marı ajda yndırgen kozuunun cagırga cerin prezidiymynın xuralıñdan kozuunun iştıngie tarılgaga şolyn 13% ulgaltırar teen kılgylyñ arat conan tus-tuzunda xyleep algaş, tarılgaga azyqlar cer pygydeni poldunary-pile polbaazıradır azyqlar polgaş arat con pottarınñ paj-pajlak ekki amıdralgalıq curttalgazın saşzıradır tugajynda po cıldın casık tarılgazın erestiq ekki ertirerin idegedim.

Pii-xem kozuunun
targazı Sunduj.

Po ajnyñ 19-ta kezeelikteji Uluq-xem kızınga coruurumga, koncuq pıccıı, paroxot teer cybe-pe, azy ottuq-xeme teer cybe-pe, xereende „Cerepaxa“ (Mele-gej kuurt) ter piziktiq cybe Uluq xemnin uluq arıñ ery carala tilip olur.

Ce po cyzy poldu? Uluq-xem kozuununda paroxottan kelgen coor-pe teeş, koncuq tyrgen cede peerimge, cyu katkanım Uluq-xemden kelgen poor-ıjkı. TAR-nıñ OKŞ cerin tarazı oların paştalgazı-pile master Pelogin-nı cıssaan maşınazı-pile kılın „mele-gej kuurt“ ter ottuq-xemezi tur-ıjn. Cangıs po ewes eşter, paza pıree par, ol teerge, tas cybe poldur-ıjn. 15 kizi olurar, cımcak, kaas caraş. Oon adı „Or-el“ (Ezir). Cangıs akşı-la pılır eşter. Şınar şler anaa xeme kılır podaj perdiner, xeviri paroxot ol xeeer poldur-ıjn, tyrgenitaa ındıq.

Artis Kık-ool.

CXK Xendergej sumuzun arattar casık tarılgan p/c. 4 ajnyñ 19-tan egeleeş, 5 ajnyñ 10-ga cedir 120 şann tarıp alğan turar.

Pistin sumu polza, pygy kozuun, sumularn murnap turar polgaş tarıp alğanıwı-taa eleen xej cedişkınnıq corup tur-pis.

M. Idam-syryn.

TAR Taq yletpyrynın ergeleer ceri respublikın 3 tugaar jarmarkazınga cılgan arat tymenge koncuq eşyşkylyq kergyzılge kılır podunun sisteminde xamık pajlaktarın salır telgeer-inge eriken cıldan-taa artıtk telgerengej telgerenge pelen.

Jarmarkaga keryştyq telgeer cyulderi polza:

- 1) Şuptu adın uurgajlarından tyzy xevirler;
- 2) Şuptu adın uurgajlarından il iştinde urup kaan adınar.

- 3) Şuptu uurgajlardan şil iştinde urup kaan osmistij, iridi ter uluq erttektiñq metal.
- 4) Respublikın kazar azyktyq pajlaktar: Xemyr-taş, taş, tus, xel tuzu, ak-toburak, şil-taş, ces tazy, temir tabır.
- 5) Monitorun adın cuur xevirleri sifon (xoorza).
- 6) Taq xerekseideri.
- 7) Cer curuu curuur xerekseider.
- 8) Aldın tıwıwıññ diagramnarı.

Respublikın 3 tugaar jarmarkazınga cılgan arat tymen, tus curttan aldınnyq pajlaktarından egeleeş tus orannıq cyzyn-paazın pajlaktarın tyzy xevirin pılıp tanışkaş, moon songaar tus orannıq cyzyn-paazın pajlaktarın ileredip tıwar coruktun cugulazın kizi pyryzy pılıp alıñ koncuq cugula poor uzurluq.

Tıwa Taq yletpyrynın ergeleer cerin oralakş
targazı Kydere,

Xooraj aňbjaktarynyň xuralynga eň Tovarıştajnyň sugaazy

Sler pilir poor-s'ler, cyl teerge, plstin respubliibistyn nasional revoluzunyn 15 syl polganynny ojun po 1936 syllyň 7 ainyň 5-ten egelep pajyrlar ertirer tep turar polgaj.

Tywanyn 15 syl polganynny Uluq ojun, Tywanyn arat tyment polgaş pistin curtubusta certtar turar con şuptu pajyrlar ertirer.

Po Uluq pajyrga cyq-le Kyzyl-xoorajda peletkenir ewes, kedeede-taa polgaş pygy respublik-tyň işinde peletkeldi corudup turar, xarın xoorajda peletkel cetpes corup turar tur.

15 syllyň Uluq pajyryn cyq-le pajyrlar, ojnarp-xoqler ertirip kaar cywe ewes, xarın pygy-le azy-agynny cedişkinlerini tyn-ner, nasional revoluzunyn moon ыпaj xoqzyr sorulgalaryn ajtyr uzurluq.

Moop-pile kadъ arevenin kul-turunyn syzyň corudar tep tur-ar polgaj.

Areveden corudup turar kultur syzyň cyq-le mege xurezip, jan-zy-pyry ojunnar klyp kar cywe ewes, xarın nasionaldyň ergi-sa kulturny septer selip polbaazyr-adyňga uluq idiqni peer uzur-luq.

Myndyqnyň teleezinde, kultur syzyňga peletkenir coruktu cyq-le areve peletkenir ewes, namnyň organizastar-taa eres peletkel-derni corudar polgaş pygy arat con-taa peletkenir xerek.

Kultur syzyňga peletkelderni kajda-taa corudup turda, xarın Kyzyl-xoorajny areve organizas-tary, kezigynneri peletkel azylyň sula corudup turar tur.

15 syllyň ojunga peletkenir xussaa koncuq ewes arkan tel-eede, tyn-xyn cok peletkenir azyldaary nam, areve organizas-taryndan en cugula negetlinip tur.

Pistin respubliibistyn nasional revoluzunyn 15 syl polgan ojunga peletkenirde azy-agynlyq cer-

ler pygy azy-agynny tynnelin, pydyrylge cerleri polza, pydyr-ygenin san-xoq planyny tynne-lin, şeriqler polza, pottarynyň tajynsy peletkelin, surguuldar polza, eoredilgezini tynnelin—po pygy cyylderni kezek ej istin-de cedişkinini azyldaary, Uluq pajyrga san tynnelin diqramnar, curup peletkeer xerek.

Pizik pilir nam, areve kezig-yynneri pizik pilas ulus eoredir tugajynda 4 tugaar plenumnu ajtyşkynny Kyzyl-da nam, areve kezigynneri cetpes kuyssedip tur-ar, mncangas po coruktu paza cugulalap, pizik eoredir teeş xyl-eeenip algan ulustarlyq kezigyn-ner ol ulustarın ekki eoredir polgaş ulus xyleenmen kezigyn-ner eoredir ulustan tьp ar eoredir xerek.

Kultur syzyňga Kyzyl-xooraj da peletkel azylyň corudup tur-ar cetpes tep eş Xawak-carıyn cugaalaarynga cөpşeer tur-men.

Mncangas eş Xawak-carıyn iletkelin xyleep algaş peletkel-derni corudar xerek.

Şilerni klyrda anaa-taa şiller polgaş xowu şillerin-taa peletker corudar. Pistin şil ydyrur tur-arysta cetpes cyylder par, cyl teerge, şaandakky ulustun pajda-lyň keryzderde, nasional tonnar-ny kedip algan xirezinde idil polza, orus majyktaş idik kedip algan xar turar cyylder partur, mncangas moon songaar şil yndylerde xep-xewir pajdalyň şil-in yje pajdalynga taarşylyr koncuq cugula tur. Blangajda 15 syllyň Uluq pajyrga taş-tykkydan-taa teleeler keer appa-ar cadavas, endyqnyň teleezinde, nasionaldyň ojun şil-in keryzder-de nasional xewir-pajdalyň todar-gaj keryzder xerek.

Areve yyrleriniň targalary, sek-reterleri, prezidym kezigynneri polgaş idepkejliqleri am toaana peletkelderni pottandaryn xyleenir xerek.

Tywanyn nasional revolustuq kulturunga xamaaryştyr nasional-dyn ergi ojunnarın taarşylyr xereq eer xerek, cizeeleerge, kedeede eleen koryskenciq iwi-şidi janzylыq cyylderni keryzyptel asşaktar par tep ulus cugaaazyr turar tur, şak mnydq janzylыq poldunar argalaryn klyp xerek.

Kyzyl-xoorajda arakorlar pol-za, uduj-pergen, solunnarga cyw pizives tur, ыncangas aratkoila peletkeldir tugajın solunga piz-iir xerek.

15 syl ojunun tьp komizy ekki peletkengen kolokuitarny şanna-ar-taa appaar cadavas.

Tьp komistan alban cerlerinin polgaş eske-taa organizastarny. Uluq pajyrga peletkenir turar-nyň tugajynda xynaldan corudar appaar ew s-pe.

Po corukka ыlangja „Şyn“, „Xostuq arat“ po gaş „Areve şyn“ solunnarın azylylar tьp komistın azylynga tuzalazyň po-dar alir xerek.

Po-la azyldarny corudarda xo-orajda kultur massaыq azyldarny utrajın, ыlangja sat udas az-ıtyla-peerge, anaa corudar azyldarny tenge corudar xerekliq.

Kyzyl-xoorajny kol kudum-cuzun cazar klyryn 15 syl ojun-ga polgaş arevenin kultur syzy-nyga xolbaştyr corudup turar polgaj, mncangas manaa kiziri coruk koncuq cugula.

Eş Şoomanyn manaa cugaala-ary ыkşas Tywanyn xamaaryşpas pot-ergezin pızyqlar, aratyn re-volustuq şeriniň tajynsy kyzyn ulgatylyrny parımdalaş, Tywada şeriige taarşy aatarny şeri-q ceri sadp alir tugajynda Cazak cerinden toktal yndyrgen polgaj. Po polza, politik talazy-pile koncuq cugula coruk polur.

Myndyqnyň teleezinde xoor-ajny areve kezigynneri eş Şoo-manyn cugaalap kaany ыkşas manaa kiziri cugula tur.

Tykty xyleep alırynyň, azaarynyň, şarbyr savalaarynyň, kыrnga temdek pazar pol-gaş seorttyr corudarynyň topcu saabyr

1. Arat condan polgaş organi-zastardan xyleep alir tyktyň şa-nary jozulug ekki poor uzurluq: ydyk cadyq ewes, el, şyk ewes, cuurt cibeen, el şyktan sargaryr aksyraaban, tykte eske xolumak cybe cok, pok, elezin, ten, sigen xire pok cok polgaş eske-taa yve cok poor uzurluq.

2. Tuzaar, xyleep kizilernin ar-azynda tyk şygyň tugajynda tьryldee yner polza, parımdaa klyp edertiri polza: xyleep ap-urgan tykten eweesti algaş, şy-g-n kurgadp turgaş cajladp, oon kurgaq tykty kattap tenzileer. Tykty cizeqlep iji udaa tenzilees, taşkaar yndyrynge taarşy tyk-tyň tenzizin toktadp alir.

I. Cizeeleerge:

a/ Xyleep ap turgan tyktyň tenzizi 100 kil.

b/ Oon pa-ştaj eweş tyk ap cizeqlep tenzileerge, 100 gram polur.

c/ Onu kurgatın soonda ten-zizi 200 gram appaar,

d/ Şygyň tenzizi 1000—800—200 gram, azy 20 %.

e/ Jozuluq şygy 15 % poor polur.

f/ Arttyk şygy 5 %.

Endyq tykty xyleep alıryda tenzizinde 5 % kazыр. Cizee-leerge: 100 kil. tyk polza, 5 kil. (5 %) kazыр. Örtteen peer tyk-tyň tenzizi 100 kil. ewes, 95 kil. polur.

Po cizekte ylegerlep ajytkan tyktyň şygyň % zu oon uluq-taa, picce-taa polur.

Pir ewes tuzaar kizi-pile xyleep alir kizi turgurup şdabas polza, tuzaar kizi tygyn kurga-dp uzurluq polgaş oon soonda alir kizi kazılda cokka alir.

Xyleep ağan şuptu tykty ku-rgadp, silgir, ыlgar. Ak, kara polgaş şokkar tykterni ang-ang ыlgar.

Si gip turgaş, picce-pacca taag-tykterni cyzyny pile ыlgabas.

II. Tykty cyyldep toktadp-da ыlgaldyq şynarlary:

1. Caskь tyk. Kadьq tyktyq xoilarny caskь tygy, arttyk uz-un, pьzyq, kadьq, taagьzь xoj polgaş ыlgarda tuduşkak pydyn coruur.

2. Kysky tyk. Paza-la po xoj-

larny tygy, naryn cымcak, xiri eweş, kыrьyрга tuduşkak ewes polur.

3. Xuragan tygy. Xuragannar-ny pir tugaarynda kыrьyрга oon tygy arttyk naryn, teski, cымcak, uluq xojlarny tygyn-den koşkak polur.

4. Taagь tyk. Tawannaryny, paazyňny, kuduruunyn tygy, an-gy-angь taagьlar, tuduşkak tyk-ten kьska polur.

5. Xajnak xoj tygy. Teski te-mej, tьdyrazь teski, taagьzь xoj, soruzu cinge polur.

6. Merinos xoj tygy. Cyzyny cangьs aaj onnyq, tьdyrazь, cым-cak polgaş ystyq tuduşkak.

7. Öşky tygynde. Cögy 15%-dan eweş ewes polur uzurluq.

8. Öşky cögy. Cöek podu 60 xundan eweş ewes polur.

III. Şarьyр, savalaary, azaa-ry, temdekteri polgaş trans-porttaary,

Tuduşkak Caskь tyk, anaa cas-ky tyk, xajnak, merinos, cajgy tyk, taagь. elgen xoj tygy şup-tuzun tus-tuzunda angь savalap şarьyр.

Öşky tygyn, öşky cögynden angь savalap şarьyр. Inekün tyl-endi tygyn aat tygynden angь savalaar.

Tykty tuskaj savaga savalaar, tykty teski sugar, kыrьndan put-pile nazыр tьgaas, oon soonda şoodajny aşkьn taaraptar.

Tykty şalazь ыjaş kurgaq cer-ge azaar, el şyk, caas, el algь-kees polgaş eskezinden-taa kam-naar.

Tykty bazalar-ce corudarda, şoodajny taştynga piziir uzurluq.

a) Corutkan kizini cerinin adь, (majgьn koşkoop),
b) tyk kandyq (caskь, agar, taagь polgaş eske-taa),
c) Brutto tenzizi.

Corudup turar kezek tyk pyr-yzyn tьnzьlap pizees, anaa mal emcizini şincilge piziin kapsьrьp kadь corudar uzurluq.

Tykty corudarda kыrьndan bre-zen-pile ыjaap-la cьbar.

Tyk polgaş maldn eske-taa ciq-edin Tyw tьp kooptun bazal-aryn-ce corudaryn saadatpas uzur-luq.

Tьwa tьp kooptun sadьq kil-dizini ergelecizi Camzь.

Azylyň corutpaan

Tandy kozuunyn Kөk-pulun sumuzunda likpuntu paşkyzь eş Tuganь polza, 36 syllyň 2 ainyň 15 ten egeleş aaldarga 2-3 xire le surgul corutkaş, seelgy yjede amьrnaj uk azylyň corut-pajın Appaj ooldun picce uruun-da kydee ep turup perdi.

1935 cылда likpuntu paşkylar turgaş araga-tary izip, ol azylyň paza ekki şynarlyq corutpaan kizi cybe.

Am yjede kizi tavarьkaş „ka-

şy xire ulus surguladap tur-sen?“ teerge „aaldar arazь ыrak ekki corbajın tur, aalda cыqlp keerge am-na egeleedn paşka“ tep-le cылдаk cok cerden cылдаk ap algan, anaa-la şalyň ap, arat xojnyn kulturun kedyr-erin ce sagьzьn salbajьn, onaş-kan azylyň corutpajın turar tur.

Po tugajın coguur cerinden kandyq kemceq alьrьn kulak salьp olur-men.

PILIR.

1936 cылда TAP-da şyn myjzьnyň şynarın polgaş örtteen toktadp tugajynda tyr saabyr

1. Toktaadp tanyr:

Seektelbeen şyn myjzь pol-za, ozyp turar ханьыq myjьs polur, iji xardan ьry şyn my-jystarın em kыrda xereqlep alir.

2. Şynarın ыlgary:

Tiriq şynnyň myjzьn kezer. Şynny ьlyrgeş, xawa-pile ojup alir.

Tajьlyr: Xawaktyq myjstarny ojup alьrь polza, karak arazьn-dan tumcuk kezın tuduş sojar polgaş xalab kezın seegynen 3 santimetir xire arttyk sojar.

3. Azaar pajdaly:

Öl myjstär
Azaagan myjstär (tus cok) хайьдыр kadьrgan.

4. Soorttuz:

Pir tugaar sort
Iji tugaar sort
Uş tugaar sort.

5. Paksьraan ыlgary:

Picce paksьraan myjstär
Uluq paksьraan myjstär
Myrňaj paksьraan myjьs.

6. Texniktiq pajdaly:

1 tugaar sort: Myjstьn pir earttynda-la adьr 4-ten xej ewes, adьr pyrgyzyn uzь tьrş-kak cok teski, mugur, adьr cok, eske adьrlaryn uştarь paza tьnzьq ekki. Myjьs keryştyq teski cəraş poor uzurluq. Adьr-lar tьn, cyzyny tьmej, adьrlar-

nyň eskeni pir aaj. Xawaktyq ojgan myjstьn turitu ten, pir pirezinden 5% xire uzun poor polur. Myjstьn tygy teski, хy-ren, pora tykteri taarşkan turar uzurluq.

2 tugaar sort: Pir talazьnda-la 5 adьr ceder myjstär, adьr-adьrnyň uzь tьrşkak cok, teski porwak poor. Cygeer ханьыq. Eweş picce tьrşkaktyq pьzyr-lyq myjstär. 2 tugaar sortta iji udaazьnda kesken myjstär kiziri.

3 tugaar sort: Pir talazьnda aldy adьr хire adьrlyq myjstär, argan sula myjstär.

Myjstьn mezyzy iji tugaar sorttan arttyk seekteli pergen, tьrşkak, kees tygy хemdebeen. Iji tугuraan kesken myjstarnы paza po sortka podaar.

Myrňaj paksьraan myjstär tuzaar azaagan cыdq, ezegeer aartadp kaan, kesken cerinden kьerge 75% seekteli kada per-gen, kezın şьbyraan. Xawaktyq myjstär turitu pelinden uzung-a cedir on peş ceerbi santimetir-den kьska.

Tajьlyr: 1. Myjstьn adьr uzun keryp pir iji tugaar sortka taarşy polza-taa, ystynde ajytkan jozugaar şynarь cecece ewes polza, şynarьn kuduladp, adak sort-ce şicider.

Tajьlyr: 2. Myjstьn uzunda pei-dirin iji adьr tep sanaar. Picce defek: Kezi orulbajın şыgan

myjstär, taştьndan kesken, tiqlengen my-jstär polgaş tьkka ewes хeerep corzaktal-gan cerliq myjstär.

Adak adьrlaryn peidirinden adьr yngen myjstär, kees tygy-nyň tьzargan tyk cok ceri myjьs şanьda 10 tьbelcin santimetir. Myjstьn adьrlaryn uzь tьrş-kak. Xawaanьn kezın seegynen uş santimetirden kьska kesken. Myjstьn turgaar ojbaa 5 santi-metir ceder.

Uluq defek: Kezi ojlap şыgan my-jьs myjstьn kьdynd-dan cirip ojulgan. My-jьs kezi turgaar 5 san-timetirden arttyk ojul-gan. Tazargan polgaş tyk cok ceri myjьs py-ryzynde oon podunьn хemceezinden 5 % art-tyk paksьraan myjьs.

Xawaktyq myjstarnы tavaan karak tygynden ьry ojgan, azy tьwanьnyň kezın sojur kaan my-jstär, kesken myjьs polza, kezi tьzynden 5 tьbelcin santimetir-den arttyk sojulgьn. Xawaktyq myjstär kara temdekti, azy ta-vaanьn iştı karara pergen myjstär.

Tajьlyr: 1) Xawaktyq myjstarnы tavaan kezip kaan polza, kesken myjьs tep tьmej-leer.

2) Myjstь хайьдырар-ny mьrnunda tavaan tes-kindir kezın xerip alir. Şьn myjzьn kurgaq ы-ş-pile kыlgan apьrаga savalaar. Xaazaktın uzun-ny 1,20 metir, toorazь 20

santimetir polgaş pedii 75 santimetir. Apьranyň iş-ti talazьn şarьşkьn хe-den-pile cымcaktas, my-jstarnы apьra iştınge ep-tiq salьr. Pot-pottarь ty-gьşpes kыrda myjstär-nyň arazьn-ce tyk sugar, ol tykty myjьs corutkan sklat-ce tьnzьlap piziir. Kьrьndan kadaaş, kьrьn-dan paq azy хendir-pile şaraaş, uzun tiizeleer. Ap-ьrabynga adrezin polgaş tenzizin piziir.

Myjstьn şynarь-pile örttee:

a) Pajdaly:

1. Azaagan el myjьs 100%

2. Azaagan kurgaq my-jьs 250%

b) Sorttu:

1. Pir tugaar sort 100%
2. Iji tugaar sort 50%
3. Uş tugaar sort 25%

Defekteri:

1. Picce defek: coguur sorttu-nun şynarьn 15% kuduladp.
2. Uluq defek: coguur sorttu-nun şynarьn 30% kuduladp.
3. Paksьraan: cөpşeerizip tu-guruzup alir, pir tugaar sorttun 20% örttenden aspas uzurluq.

TYWA TьP KOOP.

TAR-нын revolustuoj šeriinin paaštynčyzy eš ŠOOMAGA

Тываның revolustuoj šeriinin paaštynčyzy eš Šooma Slernin surgar aytkanar jozugaar, kadee cerge kelgeš, arat connun azyt albannda šaam-pile kirzip tur-men. Slernin pergen šenzylganar sumu ceringe ekker tutkaš, sumun azyt-pile tanyštm. Oon arvan targaznga songutkaš, podumun šadlar šaam-pile azyldar tur-men. blangja po kyšk cutka mal ašpas teeš, arat connu evilelder, olarnyn pile syme-cəpšyldy kadər turgaš, eleen xemceqlerni coruttubus. Po kyšk cut polgaš cyyl pyry cəl dagaandan 200 paš mal elze-taa, po cəlyt maləvəš paazyt 10800 cedirer-pis.

Moos songaar šeriin sorul-gazyn, Slernin ajtyškynar ekki kuyssedirimni tynnadər tur-men.

CXK Cайлач-алаакта № 7 арваннын targazы ergi šeriq Jancap.

Ergi šeriq eš Jancapka xarəb

Eš Jancap slernin pizeen ca-gaanar koncuq pajrlar xylep aldəm. blangja po kyšk cutka udur podumarny arvan-arny arattar evilelder, cut-pile ereštiq xyrəkeninerge koncuq pajrlar tur-men. Slernin sumu ar arattar arvan targaznga songut alban jozugaar podum-arny azytarny arga xemceen tər, arat connu azyt paaštər turar nar əerincyoq tur.

Eš Jancap slerge ideger ka-aryt polza, moon songar azyt-agj, erttem kultarnu sajzradər corukka, blangja mal paazyt

əstyeringe ulam kyšk, arat ty-menge pottuq paaštılgaan perip kəryner. Po cask tarlygan ər-estiq toozup, sigen azyt paza ereštiq corutkaš, keli kyškyn cudunga corgaar uzurazyn ky-šk kəryner.

Cer-cerde revolustuoj šeriin albannda xalazər cangan ergi šeriqler, po eš Jancap kyšk, kədee conga pottuq ylegerliq azyldan kərgyzerin cəgər tur-men.

TAR-нын revolustuoj šeriin komandir komissar Šooma.

Ergi šeriin curumu ebes

Cəen-xemcik kozuununu Xel-cyktyq sumuzu № 4 arvan xamaattə eš Majdər-ool d un yleger cok pajdalə səelgy yjede təktyr-le turar appaard.

Po Majdər-ool Aratyn re-volustuoj šeringe pydyn carttək cəldən ištinde əerenip turgan, eleen-ne cybeni pilir kizi podu-pile turgaš, aazyt turar arat-tyt karaŋga koncuq caraš ebes tur-am. Cyl teerge, 1934 cəldə šeriin albannda xalazər can-gaš amdəga cedir xəj niittin polgaš cəzak-cəgər arvan kəndəq-taa azyt tuzalašpaan. Xarəb arvan targalar toovas, azyt taq-zytəgə onu xerek kərytəgə kuy-sətpes. Xəj niittin curumun yreer, paza araga-tarəz izip al-gaš, uruq-tarəq, ət-kuyš, mal-magan pastəy kəgə-teq mun-nadər keər ijk-pe, azyt pir-pir kizi-pile aas-tyt kəlyr, kəsky-xə-reen kərgyzer. Arat conga podu-nun pydyn carttək cəldən ištinde əerenip alban erttemin cedirip peerinin ulu, xarəb askə-tytən kərgyzer, araga tep erttemin ajtyt turar appargan.

Cangəš po-taa ebes, eriken 35 cəldə tūmazyn Oppanaj xaməy aalytga arat perip turgaš, oon aazyt turgan kəerge, araga-lap algaš „tudup ciir ciistemik tep xojun kajal“ tep, ətə-mən-da alərgan-kəškərgan, ol-po ki-zi-pile aləgəkan turgan, „oon ətə-men šeriq kizi men“ tep arat con-nu kərgutkan turar polgaš am adaktyn səelynde 70 xarəq kəy-gan adəzən etep, araga ynmeeen tēleede, arvan kərgan adəzəga kyšk cəgər turar appaard.

Po coruk polza, ergi šeriq kizinin curumu ebes, erginin kargəš tyzymetšiq pajdalə kərg-zyt turar ol tur. Eš Majdər-ool, 35 cəldə „Šən“ solunda, „xalazər cangan ergi šeriqler-gə“ tep eš Šooman pizeen cyylın ereštiq kuyssedip turar ol-pe? azyt əerengen cybeni eende šəzəp alban ol-pe?

Po cətpes pajdalə edip cəzanər algaš, eš-əeryn-pile ep-tiq, xəj niittige əerengen ert-temin erttezi-pile cedirip kərem. „Seleme“.

Šagaan-arəq kyrg-economun tarly-gazyt medeezi

Šagaan-arəqda „Xemcik-ool“ kyrg-economun tarlygəz kəu-cuq tyrgen corup turar, cyl teer-ge, po cəldən 4 ajnyn 21-den egeleeš, 190 ga kyšk-taš tarəv-šəan, cəzar, ilirteerin kadə toozup alban turar. blangja Arəq-zyynde tarəv ceri am 110 ga sula artkan polgaš Xyylede tarəv kaan cerin am ilirteeri-pile kadə ol cerni tarəv egelej pergen.

Maj ajnyn 7-den egeleeš 10 kizilic cer sugarar brigat sugat-ce kripti. Paza ištii-xem tep cer-de cəa pugəz tegerip alban. Tugancə.

Tarlyga kirgəden peer 20 ganə taraan

KXK Kə-kəj sumuzun py-gy arat conu cask tarlygan 5 ajnyn 4-ten egeleeš, 16-ga cedir 20 ga cerni tarəv alban.

Po xussaa oraj polgaš po ara-zynda tarəv alban ceribis ebeš polza-taa, myn ajnyn 25-te tarlyga-lyst tegerip telešle alban plan-lyst kuyssedip teeš pygy kəzyt saləp tur-pis,

Sumu targaz Takpaldaj.

Xorum-taq sumuzunda kirip əerenip škola-ny polgaš uluq ulus surguulunun əerenip ertkeninin tynneli

CXK Xorum-taq sumuzunda kirip əerenip školan polgaš oon cannda uluq-ulus surguulunun 35 cəldən 10 ajnyn 1-den po cəldən maj ajnyn 5-ke cedir əerenip ertkeninin tynneli

SURGUULDARNYN ILGALY	Əereniklerin san	San				Təbət				Tymen-pojdus				Kyş azyt				Kyş kultur				Politik			
		koncuq ekki	ana ekki	ortumak	adak	koncuq ekki	ana ekki	ortumak	adak	koncuq ekki	ana ekki	ortumak	adak	koncuq ekki	ana ekki	ortumak	adak	koncuq ekki	ana ekki	ortumak	adak	koncuq ekki	ana ekki	ortumak	adak
Picee surguul	40 kizil	9	10	8	13	10	6	16	8	12	8	12	8	11	9	13	7	11	8	15	6	—	—	—	—
Uluq surguul	60 kizil	6	26	15	13	6	26	18	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	22	20	13

Po ystynde sannardan kəerge, əeredilgenin şnarın sajzradər teen sorulgan kuyssediringe polgaš arat massan idepej sonurgaly kədyrlyp, pottarın polit. piliškini ərylediringe pygy kəzyt salgan todargaj tur.

Uk əerenikler şeleler cəgəlaš, əerengen cyulderin pottarın xire şaa-pile arat massaga tuza cedirer poor tep ideger tur-pis.

Pašk M. MARTTAŠ.
Sumu sekreteri O. TORZU.

Xuu sadəqylar-pile jarmarka komitedini xuraly

1936 cəldən 5 ajnyn 19 xyn-ynde Təba tep kooptun paaštər ceringe polgan Jarmarka komi-edinin xuralga, respublikyn 3 tugaar jarmarkaznga am-xuu sadəqylar ekki peletkenip kir-ziri polgaš olarny negelde tile-eškini cyl, oon angə xəj niittini cəmelge-pile xandər tugajyn cugaalaškan.

Uk xuralga pir cyyl temdeq-lettingen cybe polza, xəj niittin cəmelgezin ekki xandər ərətirip-pile XOOKXE, Us-tyvəš suqlarğa ajtyškyn şaqda-la per-dingen polza-taa, amdəga cedir peletkelin egeleeni koncuq cətpes. Xarəb Us-tyvəš evilelinin pir azyt mənəp cugaalaan: „nasional aaz-cəmi sadəp ar, peletkeer talaz-pile eš Oolak şeleler corudarda akşazyn ar xylengen poor-on“ teen.

Xuralga oluruşkan 5-6 xire xuu sadəqylar polgaš Kəzlda

picce pəvek sadəqlar ulustar-ny negeeni polza, picce paraan sadəp aləv-pile Təba tep koop-tu sadəq kildizinge keerge, cam-dək azyt par-cok teeš pu-duldurğə pəves cyulder par, onu cok kəlyr teen. Paza 35 cəld-ərten 2 tugaar jarmarkada ekki peletkenip kirzir teeš van-kədan ceeli aləv teeribis pol-dunmaan. Am paza ətəq irgi-pe?

Po ajtyrəga TAR 15 cəl oju-nun Təp komizyn targaz eš Ojduptun ajtyškyn pergeni pol-za: „Uš tugaar jarmarkaga ekki peletkeni tēleede, jarmarka komi-tedinden ekki tuzalazər, vənky-dan-taa xuu sadəqylarğa coguut ceelin tēpəy uzurluq.“

TAR 15 cəl ojuna, 3 tugaar jarmarkaga xəj niittin polgaš xuu sadəqylardan ekki peletken-geš, cedirškini ertirer cugula. Xuralga oluruşkan L.

Pəry ooldarın kərynar

Pəry polza, orannyn mal azyt-əgəlyt polgaš annəryn ajtyldəq məgəz-xorəq tajz-ny polur. Pəry polza, azyt arat maldən caš təlyn cok kəlyr kə-ryt cəv-šəan, ulustu azyt-əgəlyt kol suuru—mal azyt kəu-cuq xora kogarid cedir tur-ar, oon ətəq pəry polza, išt, şyən, elik, kodan cergeliq annar pol-gaš cyzın-paazyt kuyšarn xəj sarəny-pile kəryt cəv-šəan, res-publikyn cəgəlaš pytken pajlak-tarəyn əzyldəzin kəryt turar.

Po pygy cyu y ajtyt tur tize, tus curttun edinin cəza-nynde ynde ynde (mal azyt) əzyldəzin koncuq kogaral ce-dir turar polgaš xəj tymen ar-attar edinin pajdalə ulam xəqynderingə toktar moondak poor turar, kədee azyt-əgəlyt pir xoraq tajz pəry-pile şy-nyš temissel corudəryn cu-guləz ajtyt turar ol tur.

Mal azyt xəqyder, maldən cəš təlyn kamgalaar, maldən niiti paažn əstyreer teeš, pəry-pile temissezir coruktu cəzak, nandən xynyn tyrgen cugula sorulga-zyt kəlyr ajtykan uzuru po tur. bncangə pəry-pile temissezir cor-uk polza, tus curttun edinin cəza-n moon songar ulam xəqy-der corukka şadəp-la şaa-pile, respublikyn arat kizi pyryzyn,

medereldiq xamaattə pyryzyn, xyndylyq cugula sorulgaš polur uzurluq.

Cəzak polza, pəry uzutkaar co-rukka arat tymenden xəj-pile kirışin teeš, ana xamaazər py-gy-le cugula cyulderi kəlyr cor-utkan.

Po tugajnda 1935 cəldən de-kəv ajda-la pəry əlyrgeninge tər-şy-pile təkka-la əriletken şanna-ldə toktaatkan, onu todargajla-arga uluq nazlyq əlyrgen pəry pyryzyngə 10-dan 20 akşə cedir

polgaš əlyrgen pəry oqlu pyry-zyngə 5-ten 10 akşə cedir şanna-lytəşyn ajtykan.

Oon angəda pəryny cok kəlyr kərytga connu evilelder tugaj-nda polgaš pəryny uzutkar kəy-ryn cəa argəlyt əerenip azyt-lar polgaš pəry-pile temissezir tugajnda kyrynin komizəndan eleen xəj kozuunnarda tajlyt azyt corutkan.

Po pygy arga xemceqler pol-za, pəry-pile kalbak xəj arattar toozaz temisseziringe idiqliq tuzan peer-le uzurluq cybe-ijin.

İndəq polza-taa, 1936 cəldən kəškə ajlatnda kəzygeni polza, cer cerde kozuun organizastər cəzaktyt ol cugula toktaalyn ort-ta pilbeən polgaš o'arga ideger taqzər turar ətəv-tyt kuyssetpe-en. Eleen-ne xəj kozuunnarnyn

pəry-pile temissezir tugajnda komistər azyt kəlyzannar. Oon xaraaz-pile pəry-pile temissezir temissel evilel cok ertit turgan. İndəqny uzurundan kəškə yje-de əlyrgen pəryny san şooluq ebes polgan.

Kozuunnar adə	Peletkettingen pəry kezi		
	1934/35 (kezek)	35 c. 10 a. 1-den 35 c. 4 a. 4-ke cedir (kezek sanə)	34/35 cəldəgə %
Parəyn-xemcik	103	63	61%
Cəen-xemcik	101	85	84%
Tees-xem	139	88	63,3%
Kəa-xem	48	36	75%
Pij-xem	58	51	88%
Uluq-xem	112	117	104,5%
Tozu	39	52	133%
Təndə (kadə)	125	84	67,2%
Pygy TAR ištinde 731 576 78,8%			

CURUKTA: Ooldar pəry tur. Moon po ooldar oon əzyt kelze, mal pyryzyngə şoolar poldur-ijin. Am-dəgaştan kəryt xerek.

Po sandan kəerge, Parəyn-xem-cik, Tees-xem, Təndə kozuun-narda onza pəgaj polgan. Tozu-pile Uluq-xem kozuunnar ekki ylegeri pergen.

Po coruk polza, xəlyn ertir-ipken azyt am po egeleen cas-ky yjede sergedip corudəryn py-gy kozuunnar organizastərgə sagəndər turar tur.

Cəšk yjede pəryny kəryt-ny kol argəz polza, išeen yn-gyrlərinde pəryny caš ooldarın kəryt polur. Po arga polza, an-aə pədyyn pelen arga polur pol-gaš ana kəndəq-taa şyuttyq cy-be xereqləves, cyq-le pəryny ooldar cəgum kajda turar ek-ki pilip aləv-la cugula polur. Pə-ry toryt ətəq cerler polza, şyrgaj arəqlarğa, taqlarğa, xem suqların şyrym-şyryt tūqləy pergen cerlerge toryt poor tur.

Pəry išeenin tərada camdək-ta xar kəynda paskan izi-pile, paza elezinniq ijk-pe el cəmkə kəryzynnyq cerlerge paskan izi-pile tər polur. Oon angəda, išeen-nin coogundan polza, pəryny cəen mal seginin cəyndan peleni-pile tər ap polur, ət-əq sektəni išeenin tolgandər kəgəlpəkan cəkəlaš polur.

Pəryny išeende ooldarın py-gy maj ajnyn təgy-ce əlyrlyp pol-ur. Ol yjede pəry ooldar, podu caaskaan caštəna pəzin aləv pie-ce polur.

Sumu sagyrgalarynyň sagyrrar tuzaar ergezin pedider tugajynda MINISTERLER CÖBYLELININ YNDYRGEN 23 TUGAAR- LYQ TOKTAALY

(1936 cýldyň 3 aýnyň 26 xunynde)

Sumu sagyrgalarynyň azylynyndeconnon onza xewirliq keshkyn paldalynga taarystaryp, şirigeldeliq azylyny ciigedip, sumu sagyrgalarynyň sagyrrar tuzaar ergezin pedider polgaş arat connon arazynda aar-saar erylly, irlinnin xomudal negelde xereklerin sumu sagyrgalary pottary-pile xyleep algaş, tugaj pyryde istep xynaar polgaş pajysaap şider curumun cookşuladyr sorulga-pile erylly tyrymyny coguor cyulderin ilygar ajtkaş, Ministerler cöylelinden toktaadyr polza:

1. Twa arat respubliktyñ kriminel (erylly) tyrymyny picce ajyldyq kem xereklerin coguor cyulderin parymdalaş, myn tyrymyny 51 cyulynde 59 cyulyne cedir ajtkan, picce ajyldyq kem xereklerin istinden coguor xirezini ilygar algaş, paza irlinnin negelde xereen 500 akşa cedir sumu sagyrgazy şuit xyleep algaş istep xynaar polgaş pajysaap şitkeş yzyp toktaadyr ergeliq polur.

Tajylaby: Pir ewes oon istinde 1 aýdan erylly albadar azyly keldy arat 50 akşadan erylly jala torgaar erylly kem-xereklerin sumu sagyrgalary xyleep algaş pajysaap todargajlaar polza-taa, kozuun sygyzyngyge şilcidip şittirer polza coguor.

2. 15 xonuktan erylly albadar azyly keldy arat 25 akşadan erylly jala torgaar erylly kem-xereklerin polgaş paza irlinnin negelde xereklerin 250 akşadan erylly polza, ol xereklerini pajysaap şil der sannda-la sumu targazy podunun kezigynneri-pile kadby cýlygaş yzyp toktaadyr polza coguor.

Ustynde ajtkan xemceqden kudu xereklerini sumu targazy caaskaan şilid-ergeriñ tpsyr.

Tajylaby: Arat connon arazynda alyr, peeri, şynnyq aktiq are-şirezi, mal, et-edilei, oon-taa eske aar-saar margyldaş cok cyweler polza, olarnyñ sanby, yne-ortteeniñ eweş, kowejin sumu targazy sagyrrar tuzaar xuzu-pile şuit aralydyr turza coguor.

3. Ustynde ajtkan sagyrrar tuzaar ergezinin xemce-pile sumu sagyrgalaryndan kajy pir xoojly tyrymny cöccyp pudulgan idegetterge puruudadyr xyleedir xemceqler polza:

1. Murnadyr puruuzun pilindirip sagyndyrrar.

2. Tongudar, xojnyn murnunga temdeqleer, albadar emnedir.

3. Jala ediletepejin paldalyñ turzur.

4. Jala torgaar.

5. Albadar azyly keldyrrar.

Tajylaby: Ustynde ajtkan xemceqlerni xyleedirge şuit cöccyp polza, sumu sagyrgazy sagyrrar tuzaar xuzu-pile 1 xonuktan 3 xonuk cedir şynnyq xorup razynar polur.

Po xemceqlerni xerek karynga ar pottandy ar argalaryñ topculap todargajlaarga polza:

a) Murnadyr puruuzun pilindirip sagyndyrrar, tongudar, xojnyn murnunga temdeqleer, albadar emnedir xemceqlerge, uk xereklin şynnyq jalyñ cok polza, po xemceqlerni onasty-rardan angda, jala torgaar, albadar azyly keldyrrar xire kezemce xemceezin ediledip polbas.

b) Paldalyñ turzur, jala torgaar, albadar azyly keldyrrar xerektege kajy pir xerekliq kizi eryllyny xereen cangys uday yylgetken polgaş uk xereklin ajyly picce polza, kajy pir xuss-a istinde paldalyñ şener saly irlirpe, jala torgaar, albadar azyly keldyrrar xirez-pile niitini kizidip kamgalaar arga xemceqlerni ar corudar polza coguor.

4. Kajy pir erylly xereen yylgetkeş, jala torgadyr şittirgenner uk jala torguulun telep şadabas polza, uzur cýldagaann xynaar todargajlaaş, xyn pyryny 2 akşa podaş, oon podunga albadar azyly keldyrrar irlirpe, cok polza, albadar xawbar uzur tabarşsa, ol idegetterniñ et-xorengezin tyrymde ajtkan jozugaar toledir.

5. Pir aýdan kudu albadar azyly keldyrrar-pile şittirgen kizilerge, sumu sagyrgazyndan xojnyn karynda kajy pir azyly pydyrerin taandyrry keldyrrar irlirpe, azy eske alban cerleri polgaş xoj niitiniñ azyly-agylynyñ cerlerin toleen azylynga albadar corudar.

Tajylaby: bncaldy albadar azyly keldyrrar-pile şittirgenneriñ aaryq, kadbynyñ talazy-pile irlirpe, azy eske ciigedip koor onza cýlda-

gaan par polza, torguulga solup polur.

6. Sumu targalary kajy-taa kem xereklin tugajynda xomudal negeldeliq pildirishkinnerni xyleep algan xynynde egeleş 14 xonuk istinde xynaar polbaazyratkaş, yze şiidip turar polgaş uzuru urytkedip kuyssseer xereklin şitkelin onaar tugajynda toktaalyñ pizik-pile kuysssetkeş, uk toktaalyñ 5 xonuktan eritişbejin xereklin polgaş negelde eeleringe corudup peer polza coguor.

Tajylaby:

a) Sumu targazyñ caaskaan şitken toktaalyñ 14 xonuk ertki-ce udurlanyr pildirishen polza, k y ş t y q polur. Pir ewes şitkel toktaaldy udurlanyr polza, 14 xonuk istinde sumu sagyrgazy pildirer ergeliq polur, ol pildirishkinni sumu targazy sumu sagyrgazyñ kezigynnerin cýlydyrğaş tagyn xynaar toktaatkan soonda jozugaar edertir uzurluq.

7. Sumu ceringe kirip turar torguuldun akşazyñ sumu targalary pottary tuskaj parymdalaar kwitanzy-pile xyleep algaş, tugaj pyry kozuunnn san-xee kildizinge cedirip turar polza-taa, uk akşanyñ tus sumu sagyrgazyñ paldalyñ saşyrradyr cugula cyulder-e caryqdaar keldy tagyn ajtyşkyn-pile kadby tpsyr turarbyñ kozuun sagyrgalarynga taqzyr.

8. Sumu sagyrgalaryñ tus-tus xerekliq uluslaryñ kyrynenin toktaatkan xemceen jozugaar xeleziq aattyq ulus kygyrttyr polur.

9. Ustynde ajtkan erylly, irlinnin xereklerin sumu targalaryndan sagyrrar tuzaar xuzu-pile pajysaap şider polgaş yzyp toktaadyr, kuyssedir talazyñ sygy talazy-pile xynaar karaktaar polgaş olarnyñ şitkel toktaaldalyñ eskertir soksadyr tugajyñ kozuunnn sygylyringe xyleedir-pile kadby, Ustyky sygyge taandyrrar polza, po toktaaldy xerek karynga pottandyrry kuyssedir tugajynda sumu targalarynga tuskaj saşyrry yndyryp tanyştyrar polza coguor.

Ministerler cöylelinin oralakşy targazy Ojdup. Sekreteri Lopsan-sambuu

Eryy tyrymynyñ tajylabyrlyar

41 cyyl

41 cyyl. Podunda yner aaryq (pas) parny pilip coraş, oozun eske kizee cýşşyrrar polza, oon jalazynga, — yş cýlga cedir xussaa istinde şeleezin kazyrr.

Kym pir kizi koncuq paak sagyrrar-pile podunda xaldawyrlyq paş aaryñ pile-tura, oozun eske kizee cýşşyrrar polza, oon xereen yzyp şiderde ystynde ajtkan xemceq-pile yzyp şider uzurluq tur.

TAR Ustyky sygyzyryn oralakşy targazy Sunduj.

42 cyyl

42 cyyl. Xoojly tyrym-pile irlirpe, cazyk-sagyrraryñ organaryñ tugazaly-pile toktaatkan kyş azyly kamgalanyñ polgaş ajyldan kamgalanyñ coruktun tyrymnerin sagyrrar-pile kuysssetpejin irlirpe, cöccyp turgany ulustun amby-tyñ polgaş kadbynga todargaj-la ajyldyq irlirpe, oon xataazy-pile amby-tyñ şykndyrran irlirpe, tyr yjede azyly kelyr şadabas coruk polgan polza, oon jalazynga, — Pir cýldan eweş ewes xussaa istinde şeleezin kazyrr.

Po cyuldy podyyn kaaş ses-pile cizeqler algaş tajylabyrlyarga:

1. Pygy-le cazyk-sagyrra organaryñ am yjede edirip corudup turar xoojly tyrymnerin polgaş olarga taaskan coguor cerlerniñ tuzaal ajt-

tyşkynnaryñ uk cerler tyrym jozugaar cöy-pile kuysssedip turda, azy ol tyrym xoojlylar kyştyq corup turganyñ pilip-saan tura, cazyk-sagyrraryñ at-aldayñ paksyrradyr, olarnyñ tuzaal ajtyşkynnaryñ sagyrrar-pile kuysssetpeen irlirpe, kyştyq corup turgan tyrym xoojlylaryñ yreer-inge cetken kemniqlerni ystynde ajtkan jozugaar jalalaar.

2. Kyş azyly tyrymnyñ yrep cöccyp irlirpe, kizi kyzy edileer polgaş ajyldan kamgalaar tugajynda coguor cerlerniñ cör ajtyşkynnaryñ eskertip, cizeelege, ot, suq irlirpe, esketaa ajyldyq perge paldalga tabarşkan kizini kamgalaar argalyq turgas, cok polza, ol kizini kamgalap karak-tazyñ teş taaskan kuysssetpeenin-den ol kizini amby-tyñ şykndyrran polgaş kemdep cýrgadaar coruk yngen polza, ystynde ajtkan tyrym jozugaar puruudadyr jalalaar.

3. Eryy tyrymynyñ po 42 cyulyngy cazyk-sagyrraryñ kandyq-taa tyrym xoojlylarynga polgaş tuzaaldarynga udur coruktar xamaazyrr polur, cizeelege, cer pajlaanyñ polgaş kadby kamgalaar tugajynda tyrymner irlirpe, xooraj, kedege-taa ulustun korum curumnuq paldalyñ yreer polgaş eske-taa pytpes coruktar-pile temissezir tugajynda yndyrran carlal tuzaaldaryñ cöccseer coruk pir temej kiriz tur.

TAR Ustyky sygyzyryn kezigyny Naksyl.

Şkolalar öoredilgeziniñ tynneleri

PXK Xel sumuzun Xelde 1936 cýldyñ 5 aýnyñ 10-ga cedir öörenir şkolanyñ 1935 cýldyñ 9 aýnyñ 17-den egeleş 10-ga cedir öoredilgeziniñ tynnelin man-aa koryzgerge polza:

№	Öoredilge ady	Koncuq ekki	Anaa ekki	Orttumak	Adak
1	Twa pizikke	10	8	7	12
2	Sanga	10	10	9	8
3	Pojduska	9	7	10	11
4	Kyş azylyga	7	10	8	12

Myn surguulga şuptu 37 kizi öörenip turgan, oon istinde er kizi 25, xerezen kizi 2.

Surguuldun tynneli cygeer ekki polza-taa, camdyk surguuldaryñ ada ijezi uruqlaryñ şeleedip aaldarynga xozudadyr turgany-pile polgaş camdyk aratlar uruqlaryñ seolynde kiirgeni-pile camdyk adak tep sanadyrlyar xoj

polgan. Cer-le keshkyn connon paldalynga taarystary turguskan kirip öörenir şkolanyñ azyk tuzaş uluq polgan telede, şkolanyñ şertelgezin amdygaştan coguor cerleri keldyrraryñ tilep tur pis. Şkolanyñ şylgaldy komis'ary. Tandia, Tilgizek. Şkola ergelekci Kyrgek.

CXK Cadaanada ege-cada şkolazyñ 1935 cýldyñ 10 aýnyñ 12-den 1936 cýldyñ 5 aýnyñ 15-

№	Ööregennin pelykleri	1 tugaar pelyk		2 tugaar pelyk		3 tugaar pelyk		4 tugaar pelyk	
		Kizi sanby	% o	Kizi sanby	% o	Kizi sanby	% o	Kizi sanby	% o
1.	Koncuq ekki	6	13,33	10	29,41	3	17,64	9	45,00
2.	Anaa ekki	14	31,12	11	32,35	6	35,29	7	35,00
3.	Orttumak	18	40,00	11	32,35	6	35,29	4	20,00
4.	Adak	7	15,55	2	5,89	2	7,78	—	—
5.	Ergi grupta artkany	7	—	2	—	3	—	—	—
6.	Ergi grup-ce tepseeni	38	—	38	—	14	—	28	—

Ustynde sannardan kerge öoredilgeniñ şynny murnukku cýldan eryllyp turar tur.

Ol polza, paşkylardan öörenikiler istinge kizidilge azylyñ ekki kelyr, paşkylaryñ arga-

zynga mergezeenindan polgaş öoredilgee xereqler material xerekşeli eleen ekki xandyrgalyq polganndan cedilgelik polgan. Şkola ergelekci Torzu. Paşky Pyryy.

Pistin xarybyrly

Tozunun Uluq-taq sumuzu Tamdyñ—pizeen eryllyr curmunga taaryspas poldu.

Paşky M. Idam syryn—şylyk tep pizeen cyw-ner, şylykşybes anaa cugaa po du.

PXK Şuj sumuzunda X. Şaqdyr—sumuñarda casky tarlyga peletkelin pize-ninerni, tarza tarpy egelej pergende pizir teerge ep cok poldu, tarlygany kymnar murnap egeleenin kym murnap tegerip algaryñ, pizip koryner.

Pii-xemniñ Öök sumuzu Men-mir—Turanda caa emci paşgaş ekki azyldap turaryñ kozuunda xana solununga pizi.

CXK Xorum-taq sumuzu O. Torzu—erge polgaş Turjaa eyryer tugajynda xuralnarga cugaa-laşkanyñ solunda ynmadi. Soon-da ol azylylaryñ 6 aýnyñ 1-de tyaneş, todargaj sannary-pile

pizip koryner. CXK Xendergejde Lopsan-xe-neş—mal emnep ööregennin sumuda xana solununga pizi.

Tozunun Pii-xem sumuzu C. Seren—Terepci aşşaktyñ cugaa-zyñ pizeeniñ uzuru pildinmes polgaş ynmadi.

UXK Xenderge sumuzun Tebekkej, Xyrgyl-ool—tarlyga planş polgaş am par yrezin medeezin pizeeniner eyri eriken toleede, tarlyganyñ tynnelin ozaldatpajyñ pizip koryner.

KXK Pelaj sumuzun es Mönge—tarlyga tugajynda pizeeniñ erengej poldu.

Xaryşsalgalalyq redaktor

Lyndyp.

Ööredilge tynneli

CXK azyly-taq sumuzun 2 aj xussaalalyq likpuntu surguulge polza:

	ekli	orttumak	adak
1. Twa pizikke	10 kizi	33 kizi	32 kizi
2. Sanga	11	30	34
3. Polizikke	13	36	26
Şuptu kattyşkaş	75 kizi	öörenip turgan.	

Po sannardan kerge öoredilge cygeer polgan polza-taa, sumu sagyrgazyndan tuzalaşkany koşkak polgan.

Pygy öörenip turgannarga ide-

Likpuntu paşky M. Idam-syryn.

Elegeste „Toka“ kyrekonomnyñ tarlygazyñnyñ seelgy medeezi

Kyzyly-tastycazar teen planş 900 ga, kuysssetkeni 1050 ga, 115,6% kuysssetken.

Sulan tarlyr planş 400 ga, kuysssetkeni paza 400 ga, 100% polur. Kulturluq sigen 100 gany taraan.

Şuptu tarlygany kuysssetkeni 110% polgan.

Elegesten telefon-pile Torzu medeele.

Pavuu kaadyr kildizinden kancaar kergen?

Cöen-xemcik kozuunu, am Kyzyly-xoorajda turar Pavuu polza, 1935 c. Cazyk ceringe sanakşylyr turgas, kelyr turgan azyly cýl teerge, uluq kezile aragaxymş-pile ol cýldy ertirgen. Pavuunuk uk azyldap turgan sanakşy azylynda eleen-ne pildinmes cyulder par, cýl teerge, 35 cýldyñ turguzunda kylan sanakşy azylynyñ xambyk tanzy-xaraazyñ xynatpagan. Ol pajtygaj 35 cýldyñ occodun San ministiri pile sanapajyñ pargan tur. Am xynaar kerge polza, Pavuunuk karynda tükka xoj akşa par.

Am kerge, myn Pavuu şeriqniñ cerinde paza sanakşy azyly xyleep ar turar tur. Coguur organardan tileeri polza, Pavuunuk azyldadyrny kyzeer polza, murnaj ergi azyldap turgan azylyñ tuzaatlyr pergeş azyldadyrny kan-dyq-irgi? pir ewes nasional kaadyrlaryñ ındyq janylyq azylyñ xaryşsalga cokka azyldatkaş corudup turar polza, oon-pile ozuk isteli peer tur. ındyqnyñ toleede, uk kizirin azylyñ Sanmin-pile sanaptyrza coguor. Xynaar-kergen